

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК: 334.012.23.001.8:331.52

ОЦІНКА РЕГІОНАЛЬНОГО ІНДЕКСУ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ASSESSMENT OF REGIONAL INDEX OF HUMAN DEVELOPMENT IN MYKOLAIV REGION

Котикова О.І.

доктор економічних наук, професор,
завідуюча кафедрою економіки підприємств,
Миколаївський національний аграрний університет

Бабич М.М.

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри економіки підприємств,
Миколаївський національний аграрний університет

Брик С.В.

магістрант,
Миколаївський національний аграрний університет

У статті проаналізовано 33 індикатори регіонального індексу людського розвитку за 6 блоками, такими як відтворення населення; соціальне становище; комфортне життя; добробут; гідна праця; освіта. Аналіз індикаторів здійснено у динаміці та за рейтинговим місцем. За результатами дослідження встановлено актуальні проблеми у кожному з визначених блоків за частковими індикаторами.

Ключові слова: індекс людського розвитку, відтворення населення; соціальне становище; комфортне життя; добробут; гідна праця; освіта.

В статье проанализированы 33 индикатора регионального индекса человеческого развития по 6 блокам, таким как воспроизводство населения; социальное положение; комфортная жизнь; благосостояние; достойный труд; образование. Анализ индикаторов осуществляется в динамике и по рейтинговому месту. В результате исследования определены актуальные проблемы в каждом из блоков по частным индикаторам.

Ключевые слова: индекс человеческого развития, воспроизводство населения; социальное положение; комфортная жизнь; благосостояние; достойный труд; образование.

The article analyzes 33 indicators of the regional index of human development in 6 blocks: reproduction of the population; social status; comfortable life; welfare; decent work; education. The analysis of indicators is carried out in dynamics and in a ranking place. According to the results of the study, actual problems in each of the identified blocks by partial indicators were identified.

Key words: human development index, reproduction of population; social status; comfortable life; welfare; decent work; education.

Постановка проблеми. Стратегічна мета інтеграції України до складу європейського співтовариства вимагає здійснення низки заходів, спрямованих на удосконалення захисту прав і свобод людини, демократизацію всіх складників суспільного життя, економічне зростання та забезпечення механізмів і умов для створення матеріального та духовного добробуту насе-

лення. Найважливішим аспектом цієї проблеми, віддзеркаленням місця людини в системі державної політики є насамперед досягнення країною відповідних стандартів як в економічній та соціальній сфері, так і в можливості розвитку особистості, тобто людського потенціалу. Людський потенціал є найважливішим чинником реформування держави і суспільства, що

прагнуть включитися у світові потоки сучасних технологічних, інфраструктурних, інституціональних, соціально-гуманітарних та інших перетворень [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальний підхід до людського розвитку був розроблений групою експертів Програми розвитку ООН, і починаючи з 1990 року щорічно готується глобальна Доповідь про людський розвиток. Розрахунки ІЛР для України були вперше включені у Звіт ПРООН з людського розвитку у 1993 році. На тому етапі Україна посідала 45-те місце і була віднесена ПРООН до країн із високим рівнем людського розвитку. До 2012 року здійснювалися розрахунки за Методикою, яка була розроблена Держкомстатом разом із Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України і яка була адаптована до національних умов, передусім до національної статистичної бази. Цю методику було затверджено Спільною Постановою Колегії Держкомстату України та Президії НАН України (від 05.04.2001 р. та 14.03.2001 р. № 182/76), згідно з якою у практиці роботи органів державної статистики були запроваджені щорічні розрахунки інтегральних показників, починаючи з даних за 1999 рік. Використання запропонованої методики забезпечувало обґрунтованість порівнянь соціально-економічного розвитку окремих регіонів країни, наукове забезпечення систематичних розрахунків індексів людського розвитку регіонів України, визначення кожного регіону на універсальній шкалі, яка дає змогу виконувати методологічно коректні зіставлення як за інтегральним індексом, так і за кожним із 9 індексів окремих аспектів людського розвитку; додаткові відомості дає аналіз окремих базових показників. Кожному з аспектів людського розвитку відповідав окремий блок показників, що формують систему індикаторів людського розвитку регіонів. Схема побудови інтегрального індексу людського розвитку передбачала 3-етапний процес відповідно до 3-рівневої ієрархічної системи показників. На відміну від міжнародної методології розрахунку ІЛР, вітчизняна методика передбачала проміжний етап – побудову узагальнюючих індикаторів, що характеризують кожен із аспектів людського розвитку. Це дає змогу уникнути надмірного інформативного обтяження основного показника за забезпечення досить комплексного підходу до характеристики регіональних особливостей людського розвитку та мінімізації впливу випадкових обставин [1].

Питання людського розвитку та його окремі аспекти є предметом досліджень багатьох наукових дослідників. Вітчизняними ученими, які різнобічно досліджують зазначене питання як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях, є О.В. Ковтун [2], А.Г. Кондиріна [3], Н.В. Кузьминчук та О.Г. Зима [4], В. Мороз [5], М.І. Нагірняк та У.І. Швед [6], А.В. Переверзева [7], В.І. Саричев та Г.Ю. Єлісеєва [8] та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на доволі широке коло дослідників, які вивчають питання людського розвитку на національному та регіональному рівні, слід відзначити, що ця проблема є актуальною.

Водночас результати дослідження проблем розвитку людського потенціалу в контексті розвитку науково-методичної бази вимірювання його кількісних і якісних характеристик не можуть бути остаточними та такими, що однозначно визначають стан і рівень розвитку його складових елементів [5].

Постановка завдання. Мета статті – встановити рейтингове місце Миколаївської області серед регіонів України за показником регіонального індексу людського розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рішенням Президії НАН України та колегії Державної служби статистики України від 13.06.2012 № 123-м було затверджено нову Методику вимірювання регіонального людського розвитку. До розрахунку регіонального індексу людського розвитку включено 33 показники, об'єднані у 6 блоків відповідно до основних аспектів людського розвитку, таких як відтворення населення; соціальне становище; комфортне життя; добробут; гідна праця; освіта [1].

Блок 1. Відтворення населення:

1. Сумарний коефіцієнт народжуваності. Характеризує середнє число дітей, яких народжує одна жінка за увесь дітородний період, як найбільш коректний індикатор рівня дітородної активності та процесу заміщення покоління в країні (для простого відтворення населення одна жінка повинна народжувати в середньому 2,10–2,15 дитини).

2. Дитяча смертність (смертність дітей у віці до 5 років), %. Характеризує рівень дитячої смертності та вимірюється імовірністю померти до досягнення 5 років, є загальноновизнаним і доволі чутливим показником впливів медико-демографічного і соціального благополуччя в країні.

3. Середня очікувана тривалість життя при народженні, років. Інтегральний і найбільш вживаний як результативний індикатор стану здоров'я, умов життя та праці населення; показує число років, які проживе новонароджений/а за умови, якщо протягом його/її життя у кожній віковій групі інтенсивність смертності залишатиметься такою ж, як у рік народження.

4. Імовірність чоловіків дожити від 20 до 65 років.

5. Імовірність жінок дожити від 20 до 65 років. Показує імовірність дожити до 65 років для 20-річної особи, тобто імовірність для неї повністю прожити цей (трудоактивний) період життя; залежить від широкого кола факторів, серед яких провідними є фактори способу життя та умов життя і праці, і характеризує загальну

ситуацію із життєзбереженням поколінь людей у найбільш продуктивному віці. В Україні існують значні відмінності щодо передчасної смертності за статтю.

Блок 2. Соціальне становище:

1. Коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення). Характеризує загальну криміногенну ситуацію.

2. Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом активного туберкульозу (на 100 тис. населення). Характеризує інтенсивність розгортання епідемії туберкульозу та ефективність протидії її розповсюдженню.

3. Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення). Характеризує інтенсивність розповсюдженості захворюваності, зумовленої вживанням психоактивних речовин (до яких належить і алкоголь). Враховуючи руйнівний вплив психоактивних речовин на стан психіки людини, слугує також однією із загальних характеристик психічного стану населення.

4. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей у віці 0–17 років). Характеризує поширеність соціального сирітства та, певною мірою, ефективність дії соціальних програм щодо його зменшення.

5. Коефіцієнт підліткової народжуваності (кількість дітей, народжених дівчатами у віці 15–17 років, на 10 тис. дівчат відповідного віку). Характеризує рівень підліткової народжуваності, яка становить певні загрози здоров'ю дитини та матері, приводить до проблем (затримки) соціальної адаптації дівчат і догляду та виховання дітей. Є наслідком незастосування методів контрацепції, що збільшує ризик захворювань, спричинених інфекціями, що передаються статевим шляхом.

6. Кількість померлих від навмисного самошкодження (на 100 тис. населення). Характеризує психічне здоров'я населення.

Блок 3. Комфортне життя:

1. Забезпеченість житлом у міських поселеннях (загальна площа на 1 особу), кв. м. Характеризує комфортність проживання в аспекті забезпеченості житловою площею. Враховуючи складність з забезпеченістю житлом саме у містах, для вимірювання людського розвитку взятий показник, розрахований по міських поселеннях.

2. Питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованою каналізацією та водовідведенням у сільській місцевості, %.

3. Питома вага квартир (одноквартирних будинків), обладнаних централізованим газопостачанням або підлоговою електроплитою у сільській місцевості, %. Характеризують комфортність проживання в аспекті обладнання

квартир базовими зручностями. Враховуючи, що більшість житла у містах обладнано цими зручностями, для вимірювання людського розвитку використовуються показники по сільській місцевості.

4. Інтегральний показник стану навколишнього середовища. Характеризує комфортність проживання стосовно стану навколишнього природного середовища; являє інтегровану оцінку показників стану земельних ресурсів, водних ресурсів та атмосферного повітря.

5. Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів (на 10 тис. населення). Планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів характеризується числом відвідувань у зміну лікарських закладів (поліклініки, амбулаторії, диспансери, поліклінічні відділення лікарняних закладів, лікарські пункти охорони здоров'я тощо), що надають відповідну медичну допомогу населенню; характеризує доступність до медичних послуг.

6. Обсяг реалізованих населенню послуг (на 1 особу), грн. Показує обсяги спожитих населенням соціальних і соціально-побутових послуг (за винятком торгівлі та ресторанного господарства). Певною мірою характеризує як доступність послуг, так і можливість населення скористатись ними.

Блок 4. Добробут:

1. Рівень бідності за відносним критерієм (питома вага населення, чий еквівалентні сукупні витрати не перевищують 75 % медіанного рівня), %. Характеризує рівень бідності населення. Особливістю є те, що розрахунки сукупних витрат здійснюються на одного умовного дорослого виходячи з шкали еквівалентності: 1,0 (перший дорослий) : 0,7 (інші дорослі) : 0,7 (діти); при цьому бідними вважаються ті, чий еквівалентні сукупні витрати не перевищують 75% медіанного рівня таких витрат.

2. Питома вага домогосподарств, які робили заощадження або купували нерухомість, %. Характеризує рівень добробуту населення, тому що робити заощадження або купувати нерухомість можуть собі дозволити члени домогосподарств, які задовольнили свої базові потреби щодо харчування, забезпечення умов проживання тощо.

3. Кількість мінімальних продуктових кошиків, які можна придбати на середньодушовий дохід. Характеристика рівня добробуту щодо можливості забезпечення продовольчими товарами. Особливостями розрахунку цього показника є: розрахунок складу мінімального продуктового кошику (у кг) в середньому по Україні, виходячи з кількості продуктів харчування, що споживаються 30% найбіднішого населення; використання регіональних цін на продукти харчування.

4. Валовий регіональний продукт (на 1 особу), тис. грн. Характеризує кінцевий результат виробничої діяльності економічних одиниць-

резидентів у сфері матеріального і нематеріального виробництва; є одним з найважливіших показників розвитку економіки регіону і, відповідно, підґрунтя добробуту населення.

5. Питома вага домогосподарств, які мають усі товари тривалого користування базового набору (телевізор, холодильник, пральна машина), %. Показує питому вагу домогосподарств, які досягли рівня комфортності життя (в частині побуту), що склався в Україні.

Блок 5. Гідна праця:

1. Рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18–65 років), %. Характеризує рівень доступу населення до даної форми самореалізації та доходу в регіоні. Для працездатного населення працездатного віку є найбільш прийнятним способом включення у економічно-суспільні відносини.

2. Рівень безробіття (частка безробітних серед населення 18–65 років), %. Характеризує можливість задоволення пропозиції робочої сили, вказує на рівень реалізації трудового потенціалу та ступень проблематичності включення до відносин зайнятості; розраховується як відношення кількості безробітних до економічно активного населення (робочої сили) відповідного віку.

3. Частка працівників, які отримують зарплату менше 1,5 прожиткових мінімумів, %. Показує відсоток працівників підприємств, установ та організацій, заробітну плату яких з урахуванням кількості членів домогосподарств можна вважати недостатньою для простого фізичного відтворення. Поширеність подібних умов праці в регіоні вказує на глибину проблем економічного забезпечення людського розвитку.

4. Частка працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам, %. Характеризує стан безпеки, гігієни та сприятливих умов праці працівників підприємств, установ та організацій, які безпосередньо впливають на можливості самореалізації людини та збереження її здоров'я; розраховується на підставі атестації робочих місць відповідно до стану санітарно-гігієнічних умов здійснення трудових функцій.

5. Співвідношення середньої та мінімальної заробітної плати, одиниць. Показує, у скільки разів регіональна середньомісячна заробітна плата перевищує мінімальну і, таким чином, характеризує відносний рівень стимулюючої і відтворювальної функції доходів від праці в регіоні; розраховується як відношення регіональної середньомісячної заробітної плати до офіційної мінімальної.

6. Рівень охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні), %. Характеризує як рівень охоплення соціальним захистом працюючого населення регіону, так і рівень публічності та юридичної захищеності зайнятості; розраховується як частка працівників підприємств, установ та

організацій, а також фізичних осіб, які сплачують внески у фонди державного страхування до всього зайнятого населення.

Блок 6. Освіта:

1. Чистий показник охоплення дошкільними навчальними закладами дітей віком 3–5 років, %. Характеризує рівень соціалізації дошкільнят, що сприяє їх фізичному та психічному розвитку, надає досвід спілкування, забезпечує вироблення умінь, навичок, необхідних для подальшого навчання; розраховується як відношення чисельності вихованців дошкільних навчальних закладів віком від 3 до 6 років до загальної чисельності дітей цього віку.

2. Охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку (6–18 років), %. Показує рівень виконання державою гарантії на отримання дітьми повної середньої освіти, характеризує загальний розвиток дітей, їх здатність до професійного самовизначення та подальшого розвитку; розраховується як відношення кількості дітей віком від 6 до 19 років, які станом на 1 вересня відповідного року навчаються у ЗНЗ усіх ступенів, у ПТНЗ, на основних відділеннях ВНЗ усіх рівнів акредитації, для здобуття повної загальної середньої освіти, до загальної чисельності дітей цього віку.

3. Частка осіб із освітою не нижче рівня «базова вища» серед населення 25 років і старше, %. Характеризує рівень професійно-кваліфікаційної підготовки населення, є важливим складником людського розвитку.

4. Середня тривалість навчання осіб віком 25 років і старше, років. Найбільш узагальнена характеристика освітньої складової людського розвитку; розраховується як сума кількості років навчання (або загальна тривалість навчання впродовж життя) населення у віці від 25 років і старше у навчальних закладах, що забезпечують отримання відповідного ступеня освіти, починаючи з початкової освіти.

5. Середній бал за результатами зовнішнього незалежного оцінювання (по всіх предметах). Характеризує загальний рівень якості шкільної освіти; розраховується як середній бал по всіх предметах та всіх учасниках тестування.

«Інтегральний показник стану навколишнього середовища» (блок 3 «Комфортне життя»), розраховується за окремою методикою, розробленою ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку» НАН України. Вартісні показники «Обсяг реалізованих населенню послуг (у розрахунку на 1 особу)» (блок 3 «Комфортне життя») та «Валовий регіональний продукт (у розрахунку на 1 особу)» (блок 4 «Добробут») з метою зняття впливу інфляційного складника модифікуються у відносні шляхом ділення значення показника по регіону на середнє значення показника.

Всі інші показники використовуються без перетворень.

Загалом розрахунки РЛР здійснюються за дворівневою схемою:

1-й рівень: побудова індексів за окремими блоками показників;

2-й рівень: побудова інтегрального індексу.

Процедура розрахунку інтегрального індексу регіонального людського розвитку складається з п'яти етапів, таких як нормування показників; калібрація показників; визначення ваг показників у блоках; розрахунок індексу по кожному блоку показників; розрахунок інтегрального індексу регіонального людського розвитку.

За наведеною методикою проведемо розрахунки ЛРР у Миколаївській області. За 2013–2016 роки Миколаївська область за першим блоком показників «Відтворення населення» посідала відповідно 18, 20, 12 та 19 місця серед 22 регіонів України. Найвищий рейтинг серед регіонів по Миколаївській області у блоці «Відтворення населення» отримано за показником «1.1. Сумарний коефіцієнт народжуваності» – 13 та 14 відповідно у 2013–2014 та 2015–2016 роках дослідження, а найнижчий – за показником «1.5. Імовірність жінок дожити від 20 до 65 років» – 21, 18, 19 та 17 відповідно у 2014, 2015, 2016 та 2017 роках. Слід також відмітити доволі високий рейтинг області у 2015 році за показником «Дитяча смертність (смертність дітей у віці до 5 років), ‰» (табл. 1).

За другим блоком показників «Соціальне середовище» у 2013–2016 роках Миколаївська область посідала відповідно 20, 21, 21 та 20 місця серед 22 регіонів України (табл. 2).

Найвищий рейтинг серед регіонів по Миколаївській області у блоці «Соціальне середовище» отримано за показником «2.1. Коефіцієнт злочинності (кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення)» – 14 та 11 у 2013 та 2016 роках дослідження. Найнижчий рейтинг – 21, передостаннє місце – встановлено за показниками «2.4. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей у віці 0–17 років)», усі роки дослідження; «Кількість хворих із вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення)» – у 2013 році та Коефіцієнт підліткової народжуваності (кількість дітей, народжених дівчатами у віці 15–17 років, на 10 тис. дівчат відповідного віку) – 2013–2014 роках.

За третім блоком показників «Комфортне життя» у 2013–2014 та 2015–2016 роках Миколаївська область посідала відповідно 11 та 12 місця серед 22 регіонів України (табл. 3).

Найвищий рейтинг серед регіонів по Миколаївській області у блоці «Комфортне життя» отримано за показником «3.3. Питома вага квартир

Таблиця 1

Блок 1 «Відтворення населення»: зважені калібровані стандартизовані значення показників, їх ранги та РІЛР по блоку

Рік	1.1		1.2		1.3		1.4		1.5		по блоку	
	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	сума	ранг
2013	0,0976	13	0,1317	14	0,1940	19	0,1423	18	0,1090	21	0,6745	18
2014	0,0983	13	0,1237	16	0,1950	20	0,1430	18	0,1105	18	0,6705	20
2015	0,0937	15	0,1524	5	0,1938	16	0,1430	16	0,1091	19	0,6920	12
2016	0,0936	15	0,1206	16	0,1938	16	0,1445	16	0,1104	17	0,6629	19

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 2

Блок 2 «Соціальне середовище»: зважені калібровані стандартизовані значення показників, їх ранги та РІЛР по блоку

Рік	2.1		2.2		2.3		2.4		2.5		2.6		по блоку	
	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	сума	ранг
2013	0,0890	14	0,0869	19	0,0590	21	0,0471	21	0,0235	21	0,0473	17	0,3528	20
2014	0,0825	17	0,0907	18	0,0621	20	0,0482	21	0,0231	21	0,0475	16	0,3540	21
2015	0,0751	20	0,0919	17	0,0626	20	0,0485	21	0,0273	19	0,0510	15	0,3564	21
2016	0,0981	11	0,0934	19	0,0609	20	0,0511	21	0,0258	19	0,0474	18	0,3767	20

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 3

Блок 3 «Комфортне життя»: зважені калібровані стандартизовані значення показників, їх ранги та РІЛР по блоку

Рік	3.1		3.2		3.3		3.4		3.5		3.6		по блоку	
	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	сума	ранг
2013	0,1394	15	0,1193	9	0,0943	5	0,1270	12	0,0660	11	0,0466	7	0,5926	11
2014	0,1401	16	0,1123	10	0,0973	7	0,1308	12	0,0680	13	0,0461	8	0,5945	11
2015	0,1431	14	0,1091	10	0,0970	6	0,1308	12	0,0675	13	0,0480	8	0,5955	12
2016	0,1374	19	0,1086	11	0,0984	6	0,1367	13	0,0727	10	0,0477	9	0,6016	12

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 4

Блок 4 «Добробут»: зважені калібровані стандартизовані значення показників*, їх ранги та РІЛР по блоку

Рік	4.1		4.2		4.3		4.4		4.5		по блоку	
	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	сума	ранг
2013	0,2503	3	0,0743	9	0,1795	1	0,1030	7	0,0968	3	0,7039	4
2014	0,2624	3	0,1057	4	0,1835	6	0,1082	7	0,0967	6	0,7565	4
2015	0,2548	3	0,1146	4	0,1798	5	0,1060	8	0,0940	6	0,7491	4
2016	0,2777	4	0,1346	4	0,1794	13	0,1157	7	0,0999	5	0,8073	4

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

(одноквартирних будинків), обладнаних централізованим газопостачанням або підлоговою електроплитою у сільській місцевості, %» – 5, 7 та 6 відповідно у 2013, 2014, 2015–2016 роках дослідження. Найнижчий рейтинг встановлено за показниками «3.1. Забезпеченість житлом у міських поселеннях (загальна площа на 1 особу), кв. м.» – 15, 16, 14 та 19 місця відповідно у 2013, 2014, 2015 та 2016 роках.

За четвертим блоком показників «Добробут» у 2013–2016 роках Миколаївська область посідала постійно 4 місце серед 22 регіонів України (табл. 4), і це найвищий рівень серед шести досліджуваних блоків.

Найвищий рейтинг серед регіонів по Миколаївській області, за яким регіон увійшов до трійки лідерів, у блоці «Добробут» отримано за показником «4.1. Рівень бідності за відносним критерієм (питома вага населення, еквівалентні сукупні витрати якого не перевищують 75 % медіанного рівня), %» – 3 та 4 місця у 2013–2015 та 2016 роках дослідження. Високим є також рейтинг за показником «Питома вага домогосподарств які робили заощадження, або купували нерухомість, %» – 4 місце у 2014–2016 роках. Найнижчий рейтинг у 2016 році – 13 місце – встановлено за показниками «4.3. Кількість мінімальних продуктивних кошиків, які можна придбати за середньодушовий дохід».

За п'ятим блоком показників «Гідна праця» у 2013–2014 та 2015–2016 роках Миколаївська область посідала відповідно 7 та 6 місця серед 22 регіонів України (табл. 5).

Відмінністю цього блоку є той факт, що за всіма показниками відносно 2013 року у 2016 році динаміка погіршилась (за винятком показника «5.5. Співвідношення середньої заробітної плати до мінімальної, одиниць»). Разом із тим, за двома показниками «5.1. Рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18-65 років), %» та «5.5. Співвідношення середньої заробітної плати до мінімальної, одиниць» увесь період дослідження регіон займав 4 місце серед 22 областей України. Найнижчий рейтинг у 2013 та 2014–2016 роках – відповідно 14 та 16 місце – встановлено за показником «5.6. Рівень охоплення соціальним страхуванням (частка застрахованих осіб у зайнятому населенні), %». Серед найважливіших проблем, пов'язаних із реалізацією політики доходів та витрат населення в Миколаївській області, виокремимо такі як низький рівень доходів переважної частини населення; незначна частка заробітної плати у формуванні доходів громадян; значна диференціація оплати праці за видами діяльності; велика частка споживчих витрат в загальній структурі витрат та низький рівень участі населення в інвестиційному процесі [9].

Таблиця 5

Блок 5 «Гідна праця»: зважені калібровані стандартизовані значення показників, їх ранги та РІЛР по блоку

Рік	5.1		5.2		5.3		5.4		5.5		5.6		по блоку	
	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	сума	ранг
2013	0,0944	2	0,1148	8	0,1323	3	0,0854	7	0,0999	4	0,0714	14	0,5981	7
2014	0,0884	4	0,1076	9	0,1282	4	0,0812	7	0,0960	4	0,0664	16	0,5678	7
2015	0,0929	4	0,1131	9	0,1300	5	0,0904	9	0,1004	4	0,0690	16	0,5958	6
2016	0,0924	4	0,1126	9	0,1323	7	0,0899	9	0,0999	4	0,0687	16	0,5958	6

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 6

Блок 6 «Освіта»: зважені калібровані стандартизовані значення показників, їх ранги та РІЛР по блоку

Рік	6.1		6.2		6.3		6.4		6.5		по блоку	
	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	значення	ранг	сума	ранг
2013	0,0946	6	0,2211	21	0,1718	13	0,1994	12	0,1332	22	0,8202	15
2014	0,0957	6	0,2251	21	0,2096	2	0,2082	4	0,1365	21	0,8751	2
2015	0,0968	5	0,2251	21	0,1705	14	0,2024	9	0,1363	21	0,8311	12
2016	0,0922	6	0,2232	20	0,1692	14	0,2008	9	0,1351	19	0,8205	12

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Таблиця 7

Інтегральний регіональний індекс людського розвитку Миколаївської області

Рік	Блок 1 «Відтво- рення населення»		Блок 2 «Соціальне середовище»		Блок 3 «Комфортне життя»		Блок 4 «Добробут»		Блок 5 «Гідна праця»		Блок 6 «Освіта»		ІРЛР	
	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	СЗК*	ранг	сума	ранг
2013	0,6745	18	0,3528	20	0,5926	11	0,7039	4	0,5981	7	0,8202	15	3,7421	11
2014	0,6705	20	0,3540	21	0,5945	11	0,7565	4	0,5678	7	0,8751	2	3,8185	10
2015	0,6920	12	0,3564	21	0,5955	12	0,7491	4	0,5958	6	0,8311	12	3,8199	11
2016	0,6629	19	0,3767	20	0,6016	12	0,8073	4	0,5958	6	0,8205	12	3,8647	8

* СЗК – стандартизовані калібровані значення по відповідному блоку.

Джерело: складено за даними Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України

За шостим блоком показників «Освіта» у 2016 році Миколаївська область посіла 12 місце серед 22 регіонів України (табл. 6). При цьому у 2014 році рейтинг області становив 2 місце, що сталося завдяки високому значенню, порівняно з іншими областями, показника «6.3. Частка осіб із освітою не нижче рівня «базова вища» серед населення 25 років і старше, %». Разом із тим за двома показниками «6.2. Охоплення загальною середньою освітою дітей шкільного віку (6–18 років), %» та «6.5. Середній бал за результатами зовнішнього незалежного оцінювання (по всіх предметах)» регіон займав 21 місце, тобто друге з кінця, серед

22 областей України відповідно у 2013–2015 та 2014–2015 роках.

Таким чином, індекс людського розвитку Миколаївської області у 2016 році становив 3,8647, що забезпечило області 8 місце серед 22 регіонів України у загальному рейтингу, що порівняно з 2013 роком вище на 3 позиції (табл. 7).

У динаміці індекс людського розвитку Миколаївської області у 2016 році порівняно з 2004 роком зріс на 0,4417, а рейтинг – на 6 позицій (рис. 1).

Висновки. Високими є рейтинги області за показниками 4-го та 5-го блоків («Добробут» та «Гідна праця»), низькою є позиція області за

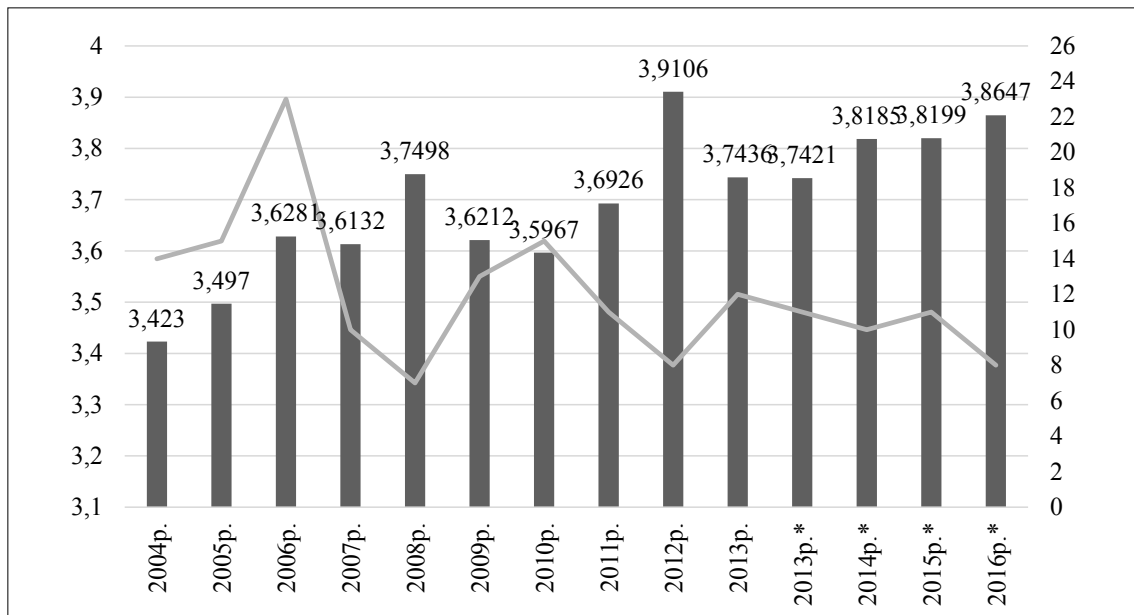

Рис. 1. Інтегральна оцінка регіонального людського розвитку Миколаївської області

* без урахування Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей
Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

показниками 3-го та 6-го блоків («Комфортне життя» та «Освіта»), термінового підвищення потребують показники 1-го та 2-го блоків («Відтворення населення» та «Соціальне середовище»). Це свідчить про необхідність удосконалення державної політики соціального забезпечення у напрямі покращення показників відтворення населення та розвитку соціального середовища.

Відносно сильніші позиції Миколаївської області за показниками добробуту та праці, однак низькі загальноукраїнські показники порівняно зі стандартами ПРООН не дозволяють дійти висновків про дійсно позитивні зміни в цих сферах людського розвитку.

Забезпечення належного рівня життя населення є наслідком та визначальною передумовою економічного зростання й успішної реалізації стратегії сталого розвитку. При цьому розвиток необхідно розглядати не просто як підвищення темпів економічного зростання, а як інвестиції у людський капітал, ліквідацію бідності, вирішення екологічних проблем, надання громадянам рівних можливостей, політичних та громадянських прав, що і визначає рівень та якість життя населення. Аналіз структури ІРЛР Миколаївської області показав, що найбільш віддаленими від цільових орієнтирів «ідеального регіону» є значення блоків «Соціальне середовище» та «Відтворення населення».

Область практично є аутсайдером за трьома показниками блоку «Соціальне середовище»:

- кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 100 тис. дітей у віці 0–17 років) (усі роки дослідження), отже необ-

хідно посилити роботу щодо удосконалення регіональної системи опіки та піклування;

- кількість хворих із вперше встановленим діагнозом алкоголізму і алкогольних психозів, розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотиків та інших психоактивних речовин (на 100 тис. населення) (у 2013 році), тому необхідним є попередження різноманітних асоціальних проявів та пропаганда продуктивних зразків поведінки серед цільових груп населення;

- коефіцієнт підліткової народжуваності (кількість дітей, народжених дівчатами у віці 15–17 років, на 10 тис. дівчат відповідного віку) (2013–2014 роки), важливими є статеве виховання та соціально-педагогічна профілактика підліткової вагітності.

Відносно показників блоку «Відтворення населення» Миколаївська область характеризується низьким рівнем усіх показників – у рейтингу 2016 року регіон посідає 19 місце. Тому необхідною є виважена регіональна політика щодо охорони здоров'я населення та профілактики захворювань.

Найкращі результати в області забезпечує блок «Добробут», оцінка якого наближається до найвищого загальноукраїнського значення. Досягнення за блоком «Гідна праця» також характеризуються відносно високим рівнем (6 місце у рейтингу), але відзначається негативною динамікою протягом останніх років. Найкращими показниками цього блоку є високі, порівняно з іншими регіонами, рівень зайнятості населення (частка зайнятих серед населення 18–65 років) та співвідношення середньої заробітної плати до мінімальної.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Методика вимірювання регіонального людського розвитку [Електронний ресурс] // Рішення Президії НАН України та колегії Держстату України. 1306. URL: https://ukrstat.org/uk/metod_polog/menu/07_posl.htm.
2. Ковтун О.В. Спрощений алгоритм розрахунку регіонального індексу розвитку людського капіталу / О.В. Ковтун // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. 2011. Вип. 19. С. 176–181. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZnpPdatu_2011_19_44
3. Кондиріна А.Г. Прогноз індексу людського розвитку в Україні до 2015 року / А.Г. Кондиріна // Формування ринкових відносин в Україні. 2011. – № 4. С. 201–205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2011_4_44
4. Кузьминчук Н.В. Інтегральний індикатор розвитку людського потенціалу: побудова та використання у соціально–економічному управлінні регіоном / Н.В. Кузьминчук, О.Г. Зима // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2011. Вип. 7. С. 77–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2011_7_22
5. Мороз В. Порівняльний аналіз складових компонентів індексу розвитку людського потенціалу, визначених для України в 2009 році / В. Мороз // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2010. Вип. 2. С. 207–215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2010_2_29
6. Нагірняк М.І. Індекс людського розвитку / М.І. Нагірняк, У.І. Швед // Магістеріум. Економічні студії. 2014. Вип. 56. С. 77–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_ek_2014_56_23
7. Переверзева А.В. Удосконалення методики розрахунку індексу людського розвитку в умовах глобалізації / А.В. Переверзева // Економіка і регіон. 2013. № 1. С. 55–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2013_1_11
8. Саричев В.І. Індекс людського розвитку: проблеми вимірювання на національному та світовому рівнях / В.І. Саричев, Г.Ю. Єлісеєва // Бізнес Інформ. 2014. № 2. С. 220–227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_2_40
9. Котикова О.І. Доходи населення як основний індикатор рівня життя в умовах євроінтеграції / О.І. Котикова, А.О. Краснюк, В.С. Кавецька // Економіка та держава. 2017. № 9. С. 28–33.